

KRIJGSGEVANGENEN

Er moest door de krijgsgevangenen lang en hard worden gewerkt, veelal twaalf uur per dag, maar ook wel, bij continu-arbeid, acht uur per etmaal. Er waren weinig rustdagen, in de regel slechts twee per maand. In de kolenmijnen (daar werkten in maart '45 zeventienduizendvierhonderd krijgsgevangenen van diverse nationaliteiten) moesten karretjes geladen en geduwd worden, moest stutmateriaal worden versjouwd en rails gelegd en moest bovengronds allerlei opruimwerk worden verricht. Ook in de fabrieken werden aan de krijgsgevangenen simpele maar onaangename taken gegeven: het wegscheppen van as, het leeghalen van kelders, het leggen van rails, het lossen en laden van schepen en wagons, het egaliseren van terreinen. Er was veel buitenwerk bij en de arbeid, verricht met nogal primitieve hulpmiddelen, was steeds eentonig. Hinderlijk, vooral in de winter, waren voorts de appels die op de dagelijkse arbeid volgden.

Al bij al waren de omstandigheden minder ongunstig dan die waarin bijvoorbeeld aan de Birma- en aan de Pakanbaroe-spoorweg en op Flores en de Molukken gewerkt moest worden. Er werd minder honger geleden en er waren meer mogelijkheden om zieken te verplegen. Bovendien kon men in menig kamp het oorlogsverloop enigermate volgen, althans: berichten omtrent grote gebeurtenissen (de val van Mussolini, de capitulatie van Italië, de Geallieerde landing in Normandië, de Amerikaanse landingen in de *Pacific*, de capitulatie van Duitsland) drongen tot de meeste kampen door.¹ Dat was gevolg van contacten soms met Japanse bewakers, soms met Japanse burgers. De meesten van die burgers traden jegens de gevangenen niet aggressief op, behalve af en toe tot fanatisme opgezweepten jongeren. 'De jeugd', schreef ds. Hamel in zijn dagboek na zijn aankomst van de Birma-spoorweg, 'was uitdagend, het oude publiek meer nieuwsgierig.'²

Onze algemene indruk is dat de krijgsgevangenen die in de kolenmijnen moesten werken, het het zwaarst hebben gehad. Mijnarbeid is altijd zwaar, maar de meeste kolenmijnen in Japan waren daarenboven nogal primitief (het tekort aan brandstof was zo groot dat mijnen die reeds lang verlaten waren, weer in exploitatie werden genomen) en daar en elders werd roofofbouw gepleegd: alle arbeiders, de krijgsgevangenen inclusief,

¹ In de kampen van de in december '42 van Java aangevoerde krijgsgevangenen kreeg men tot mei '43 dagelijks een exemplaar van een in het Engels uitkomend Japans dagblad - nadien evenwel slechts sporadisch een nummer dat enkele maanden oud was; tenslotte ontving men geen enkele krant meer. ² J. C. Hamel: *Dagboek*, 15-18 juni 1944 (IC, *Dagboek* 12).